OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA MILLIY HARAKATLI O‘YINLARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Aslanova Yulduz Nurmamat qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti
yulduzaslanova1@gmail.com.

Annotatsiya. Ushbu tezis oliy ta’lim muassasalarida milliy harakatli o‘yinlardan pedagogik vosita sifatida foydalanishning ta’limiy natijalarini tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi milliy o‘yinlarning kompetensiya, motivatsiya va ijtimoiy-psixologik moslashuvga ta’sir mexanizmlarini aniqlashdir. Metodologiya sifatida nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv va qiyosiy umumlashtirish qo‘llanadi. Ilmiy yangilik milliy o‘yinlarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilishning didaktik shartlari va baholash indikatorlarini asoslashdan iborat.

***Kalit so‘zlar*:**milliy harakatli o‘yinlar; oliy ta’lim; pedagogik texnologiya; kompetensiyaviy yondashuv; motivatsiya; ijtimoiy hamkorlik; baholash indikatorlari

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ПОДВИЖНЫХ ИГР В ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Асланова Юлдуз Нурмамат кизи
Магистрант Бухарского государственного
педагогического института.
yulduzaslanova1@gmail.com.

Аннотация:Данный тезис анализирует педагогическое значение национальных подвижных игр в учреждениях высшего образования как средства формирования компетенций и укрепления учебной мотивации. Цель исследования состоит в выявлении механизмов влияния игр на физическую подготовленность, групповое взаимодействие и социально-психологическую адаптацию студентов. Методология включает теоретический анализ,

педагогическое наблюдение и сравнительное обобщение. Научная новизна заключается в обосновании дидактических условий интеграции игр в учебный процесс и системы индикаторов оценивания.

Ключевые слова: национальные подвижные игры; высшее образование; педагогическая технология; компетентностный подход; мотивация; социальное взаимодействие; индикаторы оценивания

THE PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE OF NATIONAL MOVEMENT GAMES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Aslanova Yulduz Nurmamat qizi
Master's Student, Bukhara State Pedagogical Institute
yulduzaslanova1@gmail.com.

Abstract: This thesis examines the pedagogical significance of national traditional movement games in higher education as an instructional resource. The aim is to identify how such games influence competence development, learning motivation, and socio-psychological adaptation among students. Methodology relies on theoretical analysis, pedagogical observation, and comparative synthesis. Scientific novelty is presented through the justification of didactic conditions for integrating national games into university coursework and a set of measurable indicators for evaluating educational outcomes.

Keywords: traditional movement games; higher education; instructional technology; competence-based approach; learning motivation; social interaction; assessment indicators

Kirish. Oliy ta'lim tizimida ta'lim natijadorligini belgilovchi omillar ichida talabaning o'quv faoliyatiga jalb etilishi, jamoada samarali hamkorlik qilishi, o'z-o'zini boshqarishi hamda sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlaydigan xulqiy odatlarni egallashi alohida o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, milliy harakatli o'yinlar

nafaqat jismoniy faollikni kuchaytiruvchi mashg‘ulot shakli, balki pedagogik maqsad va vazifalarga yo‘naltirilgan, qadriyatlar bilan uyg‘un, mazmunan boy didaktik resurs sifatida qaralishi lozim. Oliy ta’limda milliy o‘yinlardan foydalanish masalasi ko‘pincha “an’ana” yoki “madaniy meros” doirasida tor talqin qilinadi, holbuki u kompetensiyaviy yondashuv, talaba markazli ta’lim, refleksiv baholash va inklyuziv guruh ishlari kabi zamonaviy tamoyillar bilan metodik uyg‘unlashtirilganda ancha yuqori pedagogik samaradorlik beradi. Mazkur tezisning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, milliy harakatli o‘yinlar o‘quv jarayoniga tizimli kiritilganda ularning ta’siri faqat jismoniy tayyorgarlik ko‘rsatkichlari bilan cheklanmaydi, balki kommunikativ, ijtimoiy-emotsional va tartib-intizomga oid kompetensiyalarni ham mustahkamlaydi.

Adabiyotlar tahlili: Milliy harakatli o‘yinlarning pedagogik ahamiyati bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda ularning jismoniy rivojlanish, tarbiyaviy ta’sir va talabalar kompetensiyalarini shakllantirishdagi o‘rni yoritilgan. F.A. Kerimov, R.S. Salomov va M.Ya. Vilenskiy ishlarida o‘yinlarning ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari asoslangan. E.L. Deci, R.M. Ryan va T.A. Sergeeva tadqiqotlarida esa o‘yin faoliyatining motivatsiya, hamkorlik va shaxsiy rivojlanishga ta’siri ko‘rsatib berilgan.

Pedagogik jihatdan har qanday o‘yin faoliyati maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lsa, undagi qoidalar, rollar, raqobat va hamkorlik elementlari o‘quv vazifasining yashirin modeli sifatida ishlaydi. Milliy harakatli o‘yinlarda esa bunday model yanada tabiiy, chunki ular asrlar davomida jamoaviylik, epchillik, irodaviy barqarorlik, muloqot madaniyati kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qilib kelgan. Oliy ta’lim sharoitida mazkur o‘yinlarni pedagogik texnologiya darajasiga ko‘tarish uchun ular o‘quv natijalari bilan bog‘lanishi, mashg‘ulot ssenariysi, xavfsizlik me’yorlari, refleksiya va baholash mexanizmlari aniq belgilanishi zarur. Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarida qo‘llanadigan an’anaviy vositalar, masalan, standart mashqlar yoki sport o‘yinlari ko‘proq reglamentlangan bo‘lsa, milliy o‘yinlar moslashuvchanligi

bilan ajralib turadi; bu esa turli tayyorgarlik darajasidagi talabalarni bir jarayonga kiritish, differensial yondashuvni amalga oshirish va shaxsiy o‘sish trayektoriyasini qo‘llab-quvvatlash imkonini beradi. Bunday moslashuvchanlik didaktik jihatdan ikki tomonlama natija beradi: bir tomondan, talaba qiyinchilik darajasini bosqichma-bosqich oshiradi, ikkinchi tomondan, o‘yin motivatsiyasi hisobiga o‘quv vazifalarini “majburiyat” emas, “qiziqarli sinov” sifatida qabul qiladi [1].

Milliy harakatli o‘yinlarning pedagogik ahamiyatini ochishda ularni kompetensiyaviy yondashuv bilan bog‘lash asosiy metodik yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi. Oliy ta’limda kompetensiya faqat bilimlar yig‘indisi emas, balki vaziyatga mos qaror qabul qilish, hamkorlikda ishlash, resurslarni boshqarish va refleksiya qilish qobiliyatidir. Harakatli o‘yinlar, ayniqsa jamoaviy yoki juftlikdagi shakllar, talabani tezkor tahlil, strategik rejalashtirish va muvofiqlashtirilgan harakatga majbur qiladi, shu orqali ijrochi rolidan subyekt roliga o‘tkazadi. Bunda o‘qituvchining vazifasi “o‘yin o‘tkazuvchi” bo‘lishdan ko‘ra “o‘quv vaziyatini dizayneri” bo‘lishdir: qoidalarni pedagogik maqsadga mos qayta qurish, adolatli raqobatni ta’minlash, guruh dinamikasini boshqarish, o‘yin yakunida esa refleksiv muhokama orqali olingan tajribani nazariy tushunchalar bilan bog‘lash talab etiladi. O‘yin yakunidagi qisqa refleksiya talabaning “nimani qildim” darajasidan “nega shunday qildim va keyin qanday yaxshilayman” darajasiga o‘tishini ta’minlaydi; bu esa metakognitiv ko‘nikmalarni mustahkamlaydi [5].

Milliy o‘yinlarni oliy ta’lim kurslariga kiritishda pedagogik shartlar masalasi markaziy o‘rinni egallaydi. Birinchi shart didaktik moslikdir: o‘yin mazmuni va dinamikasi o‘quv modulining maqsadlari bilan uzviy bog‘lanmasa, u “faollashtiruvchi tanaffus” rolida qolib ketadi. Masalan, “epchillik va muvozanat” komponenti ustuvor bo‘lgan o‘yinlar jismoniy tayyorgarlik bo‘limlarida, “muloqot va koordinatsiya” ustuvor bo‘lganlari esa jamoada ishlash, liderlik va muammoli vaziyatlarni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan amaliy mashg‘ulotlarda samarali bo‘ladi.

Ikkinchi shart xavfsizlik va inkluzivlikdir: o‘yin qoidalari jarohatlanish xavfini kamaytirishi, ishtirokchilar imkoniyatlarini inobatga olgan differensial variantlarga ega bo‘lishi va hech bir talabaning kamsitilishiga sabab bo‘lmasligi lozim. Uchinchi shart baholashning aniqligidir: milliy o‘yinlar bo‘yicha “kim yutdi” mezoni pedagogik natijani to‘liq aks ettirmaydi; shuning uchun jarayon ko‘rsatkichlari, masalan, hamkorlik sifati, qoidaga rioya, tashabbus, o‘zini boshqarish, taktika tanlash kabi indikatorlar ishlab chiqilishi kerak [2].

Mazkur tezis doirasida baholash indikatorlarini uch blokda asoslash mumkin. Birinchi blok jismoniy-funksional ko‘rsatkichlar bo‘lib, tezkorlik, chaqqonlik, koordinatsiya, umumiy chidamlilik kabi sifatlarning dinamikasini aks ettiradi; bularni o‘quv semestri davomida oddiy testlar va kuzatuv protokollari orqali qayd etish mumkin. Ikkinchi blok ijtimoiy-kommunikativ ko‘rsatkichlar bo‘lib, jamoa ichida rol taqsimoti, konfliktni konstruktiv hal qilish, sherikka yordam, o‘zaro qo‘llab-quvvatlash kabi jihatlar bilan o‘lchanadi; bunda o‘qituvchi kuzatuvi bilan bir qatorda o‘zaro baholash ham muhim, chunki talaba guruhdagi ta’sirini anglaydi. Uchinchi blok shaxsiy-refleksiv ko‘rsatkichlar bo‘lib, motivatsiyaning barqarorlashuvi, o‘zini nazorat qilish, o‘quv maqsadini qo‘yish, o‘z faoliyatini tahlil qilish kabi komponentlarni qamrab oladi; bu yerda qisqa refleksiya kundaliklari, o‘zini baholash varaqalari va yakuniy suhbatlar metodik jihatdan asosli natija beradi [4]. Shunday qilib, milliy o‘yinlar bilan ishlash “o‘yin o‘ynash”dan “o‘yin orqali o‘qitish”ga o‘tadi va u o‘zining pedagogik o‘lchoviga ega bo‘ladi.

Milliy harakatli o‘yinlarning motivatsion resursi alohida tahlilni talab qiladi. Oliy ta’lim yoshidagi talabalar uchun ichki motivatsiya ko‘pincha tanlov erkinligi, qiziqish va o‘zini namoyon qilish imkoniyati bilan bog‘liq. Harakatli o‘yinlarda esa natija tez ko‘rinadi, muvaffaqiyatning kichik bosqichlari mavjud bo‘ladi, jamoaning qo‘llab-quvvatlashi hissiy fonni ijobiylashtiradi. Bu omillar akademik charchoq va passivlikning oldini olishda yordam beradi, ayniqsa darsdan tashqari sog‘lomlashtirish

ishlarini tashkil etishda. Biroq motivatsiya faqat emotsional ko‘tarinkilik bilan cheklanmasligi uchun o‘qituvchi o‘yin tajribasini maqsadli refleksiya bilan yakunlashi, talabaga o‘z o‘sish nuqtalarini ko‘rsatishi va keyingi mashg‘ulot uchun individual vazifa belgilashi lozim. Shu orqali o‘yin “hissiy rag‘bat”dan “maqsadli o‘quv faoliyati”ga aylanadi [6].

Tashkiliy-metodik jihatdan milliy harakatli o‘yinlarni oliy ta’limda qo‘llashning yana bir muhim tomoni ularning madaniy-kontekstual mazmunidir. Bunda gap ideallashtirish haqida emas, balki talabaning o‘z muhitiga yaqin, semantik jihatdan tushunarli faoliyat orqali ta’lim mazmunini qabul qilishi haqida bormoqda. Mazmunning yaqinligi didaktik jihatdan “kirish nuqtasi”ni yengillashtiradi: talaba o‘yinning ichki mantiqini tez anglaydi, qoidalarni tezroq o‘zlashtiradi va shundan so‘ng murakkabroq o‘quv vazifalariga yo‘naltiriladi. Shu bilan birga, milliy o‘yinlarni universallashtirish, ya’ni ularni zamonaviy sport pedagogikasi va o‘quv modullari tili bilan izohlash, metodik tavsifini standartlashtirish, mashg‘ulot ssenariylarini ishlab chiqish zarur aks holda o‘yinlar tasodifiy tanlanadi va natija barqaror bo‘lmaydi [3].

Demak, milliy o‘yinlarning pedagogik ahamiyati ularning “milliyligi” bilan emas, balki mazkur resursni ilmiy asosda loyihalash va baholash bilan to‘liq namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Oliy ta’lim muassasalarida milliy harakatli o‘yinlar pedagogik jihatdan ko‘p qirrali resurs bo‘lib, ularni tizimli integratsiya qilish talabalarning jismoniy sifatlari bilan birga ijtimoiy hamkorlik, kommunikativ madaniyat, o‘zini boshqarish va refleksiv fikrlash kabi kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Tezisda milliy o‘yinlarni o‘quv jarayoniga kiritish uchun didaktik moslik, xavfsizlik va inkluzivlik, shuningdek, natijalarni uch blokli indikatorlar asosida baholash zarurligi asoslandi. Taklif etilgan yondashuv o‘yin faoliyatini vaqtinchalik faollashtirish vositasidan kompetensiyaviy natijalarga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiyaga aylantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Kerimov F. A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Toshkent, O‘qituvchi, 2018. 352 b.
2. Salomov R. S. Sport pedagogikasi. Toshkent, Barkamol fayz media, 2019. 280 b.
3. Виленский М. Я. Педагогика физической культуры. Москва, КНОРУС, 2016. 304 с.
4. Glassow R. B. Teaching Fitness Education. Champaign, Human Kinetics, 2018. 240 p.
5. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York, Plenum Press, 1985. 371 p.
6. Сергеева Т. А. Теория и методика подвижных игр. Санкт-Петербург, Лань, 2020. 256 с.